

DOSSIER EL PRIMER FRANQUISME

Un combat entre franquistes: Andreu Brugués Llobera contra Luis Mazo Mendo

Per Josep Clara ^(*)

Resum

Els governadors civils del franquisme van fer i desfer en un camp molt ampli d'atribucions i competències. Un d'aquests personatges, Luis Mazo Mendo, fou denunciat per diversos subordinats, en l'època del racionament i l'estraperlo, per actuacions irregulars. El governador, gràcies als bons padrins que tenia a Madrid, va superar fàcilment el problema i es revenjà, tot seguit, dels denunciants. Un dels acusadors fou l'advocat empordanès Andreu Brugués.

Paraules clau

Primer franquisme, governador civil, Luis Mazo Mendo, Andreu Brugués Llobera

Abstract

The civil governors under the Franco regime could do as they please within a very wide range of authority and functions. One of these individuals, Luis Mazo Mendo, was accused by several of his subordinates for irregular actions during the period of rationing and smuggling. The governor, thanks to his good contacts in Madrid, easily overcame this problem and immediately turned his revenge on those who had declared against him. One of the accusers was the lawyer Andreu Brugués from the Empordà.

Keywords

Early Franco regime, civil governor, Luis Mazo Mendo, Andreu Brugués Llobera

* Universitat de Girona.

DOI: 10.2436/20.8010.01.29

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 41 (2010)
Josep Clara

DE MÚRCIA A GIRONA

La darrera setmana del mes de gener o la primera de febrer de 1950, arribà una carta de recomanació al Govern Civil de Girona. Era adreçada al seu titular, Luis Mazo Mendo,⁽¹⁾ la primera autoritat de la província, que encarnà tota una època –de 1945 a 1956– en la manera de fer i representar el règim franquista. La missiva, datada a Madrid el 25 de gener, deia així:

“Mi querido amigo y camarada:

Por la premura con que realicé mi última visita a esa no me fue posible presentarte a Andrés Brugués Llobera, buen amigo mío y excelente camarada, que desde hace poco tiempo [h]a fijado su residencia y ejerce su profesión de abogado en esa capital.

Tengo interés en presentártelo, ya que política y profesionalmente, es de muy buenas condiciones, resultando persona de confianza absoluta como forjado en el SEU con anterioridad al Movimiento y en el Frente de Juventudes.

Ha sido profesor de la Facultad de Derecho de la Universidad de Murcia.

Por ello es por lo que te lo recomiendo con todo interés, pues como verás puede ser un elemento muy eficaz.

Con el afecto de siempre te saluda y abraza tu buen amigo y camarada,

Firmado: José M. Gutiérrez del Castillo”.⁽²⁾

Andreu Brugués era un jove advocat empordanès, originari d'una família pagesa de Fortià, nascut l'any 1916, que per circumstàncies de la vida havia fet la carrera de dret a Múrcia. Home inquiet, allà mateix, abans de la Guerra Civil, es vinculà a elements de la Falange i, per culpa d'aquestes amistats, durant l'etapa bèl·lica, fou empresonat pels defensors de la Segona República, per bé que, més tard, pogué fugir i incorporar-se a l'exèrcit franquista. Els mèrits acumulats abans i durant aquell conflicte, com a membre de la *Vieja Guardia de la Falange*, li permeteren de mantenir una posició de privilegi en el moment de la victòria, quan existí el partit únic *FET y de las JONS*. Per això no ens ha d'estranyar que, de 1943 a 1948, fes classes a la Universitat de Múrcia com a professor interí.

1. Hem referit la biografia d'aquest governador en diversos treballs anteriors: *Girona sota el franquisme, 1939-1976*, Girona, Ajuntament i Diputació, 1991; *El Partit Únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1935-1977)*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1999, i “Una excavació frustrada a la Jonquera. De quan el governador civil fou detingut pels militars (1950)”, dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 36 (2003), pàg. 217-227.

2. Arxiu Històric de Girona, fons del Govern Civil. La documentació emprada correspon als lligalls de correspondència de secretaria particular.

Tanmateix, en la conjuntura difícil de la postguerra, Brugués decidí d'abandonar la feina interina de Múrcia i provar sort a la terra d'origen, com a advocat. S'instal·là en un pis de la plaça del Mercadal, a Girona, i confià també en el suport i les recomanacions que podria obtenir dels camarades ben situats a l'escalafó i que tallaven el bacallà en la política del moment.

El falangista castellà José M. Gutiérrez del Castillo, *Chemari*, un d'aquests, va ser qui el recomanà al governador civil i cap provincial del *Movimiento* a Girona. Gutiérrez del Castillo era un home de prestigi dins el partit de Franco, una jerarquia del *Movimiento*, ja que feia valer el càrrec de cap estatal del SEM (Servicio Español del Magisterio), és a dir, el sindicat dels mestres, i detenia també el nomenament de "*consejero nacional de FET y de las JONS*".³ Per aquesta raó de pes, al marge de la mateixa carta de recomanació, el secretari del Govern Civil de Girona hi va escriure: "*Si viene, que pase que lo recibirá D. Luis*".

BRUGUÉS I DE PABLO

A Brugués li van trobar, fàcilment, una feina adequada en un espai dels sindicats verticals: a la Cambra Sindical Agrària, car va ser nomenat cap del Departament de Divulgació i Propaganda. Entre les tasques que li pertocaren, va escriure un parell d'articles a *Los Sitios* per tal de divulgar els postulats falangistes aplicats al camp. En un d'aquests treballs reafirmava la fraseologia falangista de moda:

"El Sindicalismo Nacional Agrario, operante dentro de la más pura ortodoxia doctrinal, considera el factor humano como elemento

Andreu Brugués.

3. Dionisio Ridruejo explica que era amic seu: "*Mis amigos más personales entre los falangistas de Valladolid eran también antiguos compañeros de colegio. Uno de ellos, José María Gutiérrez del Castillo, desempeñaba la secretaría de Redondo y por ello su relación tenía para mí un gran interés informativo. Era hijo de un antiguo viajante de comercio, hombre de ingenio muy famoso, que cuando visitaba el Burgo de Osma se alojaba siempre en casa de mis tíos o en la mía [...] Era entusiasta, intuitivo y muy simpático*". (RIDRUEJO, Dionisio, *Casi unas memorias*, Barcelona, Planeta, 1976, pàg. 72 i 77). Va tenir responsabilitats en l'Organització Juvenil i el SEU. Vegeu SÁEZ MARÍN, Juan, *El Frente de Juventudes. Política de juventud en la España de la postguerra (1937-1960)*, Madrid, Siglo XXI, 1988, i RUIZ CARNICER, Miguel A., *El Sindicato Español Universitario (SEU), 1939-1965*, Madrid, Siglo XXI, 1996.

más importante y como punto de partida. “El hombre es el sistema”, dijo el fundador de la Falange. Y en él lo religioso, lo moral, lo intelectual y lo político, constituyen valores permanentes del espíritu, esenciales y predominantes sobre cualesquiera otros, que es necesario cuidar y vigorizar para mantenernos alejados de esa corriente de repugnante materialismo, tan contraria a nuestra concepción cristiana del mundo y de la vida, y que hoy parece señorear en un mundo en decadencia”.⁽⁴⁾

De tota manera, Andreu Brugués és tan sols un dels personatges de l'episodi que avui reportem i que va tenir altres protagonistes. Un parell d'anys abans de l'arribada de Brugués, havia aterrat a Girona José de Pablo Muñoz, designat per fer-se càrrec de la Delegació Provincial de Sindicats. Segons la fitxa personal que, el 7 de juliol de 1948, Fermín Sanz Orrio –la primera autoritat dels sindicats espanyols– envià al governador civil de Girona, José de Pablo era una persona addicta i la vacant existent a Girona havia estat coberta encertadament:

“El camarada José de Pablo Muñoz, de 32 años de edad, casado y natural de Burjasot (Valencia) empezó su actividad política a los 16 años ingresando en la A[grupación] E[scolar] T[radicionalista]. Posteriormente pasó a F[alange] E[spañola], siendo fundador del SEU y escuadrista. Desempeñó los cargos de secretario de la Corporación de Enseñanza de FE y Secretario de la Sección de Propaganda de id. Fue perseguido y encarcelado en el año 1936.

Al advenir el Movimiento se evadió a Zona Nacional y se enroló el 19 de noviembre de 1936 como voluntario en la 8ª Bandera de Milicias de Teruel. Durante la Campaña ascendió por méritos de guerra a Sargento. Posee 2 cruces rojas, medalla de Campaña y cruz de Guerra.

Ha ostentado los cargos siguientes:

Delegado Provincial del SEM. Inspector de Sindicatos. Secretario Provincial de O[rganizaciones] J[juveniles]. Consejero del SEU. Subdelegado Provincial de la Vieja Guardia. Jefe de Distrito de FET. Teniente-Alcalde desde 1943 a 1946. Jefe Provincial de la O[rganización] S[indical] “Educación y Descanso”. Es Maestro Nacional, Bachiller y estudiante de Leyes. Tiene publicados numerosos artículos y un libro de postguerra titulado Aquellas banderas de Aragón.”

El mateix José de Pablo, assabentat del nomenament, de seguida va contactar amb el governador de Girona per posar-se a les ordres de la jerarquia provincial. De València estant, li expressà que *“en mi ininterrumpida*

4. “III Asamblea Nac. de Hermandades”, dins *Los Sitios*, 24 de setembre de 1949.

línea de servicio al Movimiento, me he avezado a la fiel observancia de nuestra mejor disciplina". Tot seguit li feia saber que estava disposat a servir-lo francament: *"Espero poder realizar bajo tu mando y con tu orientación, una labor beneficosa para esa provincia y para España."*

Arribat a la ciutat de Girona, De Pablo va actuar a les ordres de Mazo Mendo, disciplinadament i eficaç, durant una colla de mesos. Justament per aquesta activitat al capdavant de l'organització sindical de la província, fou recompensat amb sengles distincions del món falangista: l'any 1949, amb la medalla d'or de l'orde de Cisneros, i l'any següent amb la comanda senzilla del mateix orde. El diari provincial tampoc no regatejà mai els elogis per lloar la tasca que realitzava:

"Si hubiéramos de definir, en el aspecto humano, a don José de Pablo Muñoz, Delegado Provincial de Sindicatos, diríamos que es el alcaolide del entusiasmo persuasivo. Tiene el don de convencer y de comunicar su fe en aquello de que os habla. Y no hace falta decir, porque a la vista de todos está, que tan eficaz cualidad está produciendo en el ámbito sindical de nuestra provincia los más óptimos frutos".⁽⁵⁾

Tanmateix, Brugués i De Pablo, dos fidels i compromesos col·laboradors del *Movimiento* en les hores difícils del passat republicà, i de la jerarquia provincial de Girona des que arribaren a la ciutat, es posaren d'acord, un dia de 1950, per tal de denunciar precisament la primera jerarquia de la província, el governador i cap del *Movimiento*, Luis Mazo Mendo, com a element de corrupció en diversos afers del moment (en l'època del racionament i l'estraperlo) i s'avingueren també a presentar-lo com a home mal vist per la població, per les maneres d'actuació autoritària i autòcrata que gastava. Amb aquesta finalitat aplegaren testimoniatges, proves i documents, i Andreu Brugués, que va mantenir relació amb elements ben situats a la capital de l'Estat, com ara el metge del general Franco, s'encarregà de fer arribar les proves comprometedores a Madrid, al ministre de la Governació.

La titularitat de la cartera de la Governació, des de l'any 1942 fins al 1957, va correspondre al catedràtic de Dret Civil, originari de Santa Cruz de la Palma, i alhora militar del cos jurídic, Blas Pérez González. Era el ministre responsable del nomenament de Luis Mazo Mendo, com a representant seu, a la província de Girona. El catedràtic Blas Pérez i el fiscal Luis Mazo, però, tenien una amistat inqüestionable, ja que s'havien conegut a la Barcelona dels anys

5. CLAVIJO, "Ante las Elecciones Sindicales. Manifestaciones del Delegado Provincial de Sindicatos", dins *Los Sitios*, 17 de setembre de 1950.

anteriors a la guerra, i el ministre estava ben agraït pel que Mazo havia fet per ell en uns moments tan delicats com ho foren els de 1936.

Blas Pérez no solament va poder sortir de Barcelona, sinó que, durant la guerra, va esdevenir assessor jurídic del Quarter General de Franco i fiscal del Tribunal Suprem. Mazo, en canvi, es quedà a Barcelona durant tot el període bèl·lic i fou confirmat en el càrrec de fiscal per la Generalitat de Catalunya.⁽⁶⁾

MAZO ES REVENJA

Sabent-se ben recolzat a Madrid, el desembre de 1950, en tenir coneixement de la jugada tramada pels dos subordinats, Mazo començà a actuar, contra els acusadors. Les mesures, ràpides i sense miraments, van sorprendre els implicats, els quals van veure, en un tres i no res, com les coses es tornaven en contra d'ells per la gosadia demostrada.

El diari *Los Sitios*, corresponent al dia 7 de desembre de 1950, va anunciar que el delegat provincial de Sindicats s'havia traslladat a Madrid sense indicar-ne les raons, i el dia 21 del mateix mes va afegir que: "*Por orden del Jefe Provincial del Movimiento ha cesado en el cargo de Delegado Provincial de Sindicatos el camarada José de Pablo Muñoz*".

Eliminat José de Pablo, Andreu Brugués començà a tremolar. El dia 22 de desembre, pecant d'ingenuïtat i demostrant una debilitat palesa en l'afer, però ferma en la idea d'implicar-se en una aventura com aquella, explicà la represàlia del governador al mateix ministre Blas Pérez:

"Hace unos días y por indicación del Dr. Vicente Gil,⁽⁷⁾ quería entregar a V.E. la prueba de uno de los hechos que mencionaba en el informe que sobre la actuación del Sr. Gobernador Civil de Gerona, tuve el honor de presentar a V.E. trasladando el sentir de la opinión pública gerundense.

Como no pude recibir a tiempo la fotocopia que se adjunta, hoy, al llegar a mis manos, me complazco en remitírsela como testimonio de que el ambiente de que goza el Gobernador actual tiene su base y fundamento.

Al mismo tiempo, lamento comunicar a V.E. que, enterado el Sr. Mazo Mendo de los pasos dados por mí en Madrid, ha empezado a adoptar una

6. El 1939, gràcies a les bones amistats, Mazo va poder repetir la confirmació i, poc després, el nomenaren fiscal de la Causa General de Barcelona i li reservaren, igualment, un lloc als sindicats de Barcelona com a vicesecretari d'Ordenació Social.

7. Vicente Gil, originari de Bolaños de Campos (Valladolid), fou metge de capçalera del general Franco, de 1937 a 1974.

serie de medidas de represalia que resumidamente expongo y que temo se recrudezcan, llegando incluso a mi detención.

El día 6 del corriente se reunió el Consejo Provincial de FET y de las JONS, expresamente convocado para este asunto, puesto que en el mismo no se trató de otra cuestión, y en el que, por parte de uno de los consejeros, se vertieron contra mí dicerios e injurias graves que, si no fuera por el escándalo que podría derivarse de ello y por la confianza puesta en V.E. son más que base para la correspondiente querrela.

En el citado Consejo se atropelló ignominiosamente al Delegado Provincial de Sindicatos, D. José de Pablo Muñoz, que había facilitado gran parte de la información entregada a V.E.

Derivación de ello fue la orden dada por el Gobernador Civil que el Sr. de Pablo abandonara la Delegación Provincial de Sindicatos, se abstuviera de usar su teléfono particular, recibir visitas ni entrevistarse con nadie, poniendo policía en la puerta de su casa y ordenándole además que en el primer tren del día siguiente se marchara de Gerona para Madrid, cosa que hizo el meritado Sr. seguido de unos cuantos agentes de Policía, que le acompañaron a unos pasos de distancia hasta la CNS de Barcelona.

Un alarde de fuerzas, a mi modesto criterio, completamente innecesario.

En lo que a mí respecta, ha ordenado se me instruya expediente disciplinario para quitarme la Jefatura que ostento de un departamento técnico de la Cámara Sindical Agraria, ha aconsejado y coaccionado a mis amistades particulares para que dejaran de relacionarse conmigo; se rumorea intenta expulsarme del Partido en el que tengo un modesto historial limpiísimo, y me temo que cualquier día me llame al Gobierno Civil, haciéndome objeto de la humillación de aguantar sus insultos o del descrédito de mi detención.

Hoy en Gerona, y para cuantos son sabedores de estas medidas, reina una especie de terror perfectamente justificado.

Comprenderá el Excmo. Sr. Ministro cuán desagradable es para mí esta situación nacida con el pensamiento y alteza de miras de prestar un servicio a una causa noble y los motivos que me inducen a poner estos hechos en su superior conocimiento; rogándole –con el debido respeto y siempre que lo crea justo y procedente– su protección ante las arbitrariedades y atropellos que sobre mi persona considero inminentes.

Incondicionalmente a sus órdenes,

El ministre Blas Pérez no va fer cas de les denúncies aplegades per Brugués i De Pablo. Envià, precisament, la carta de Brugués al seu amic Mazo Mendo, perquè conegués de qui s'envoltava i en qui no podia confiar, i perquè prengués les mesures que considerés oportunes al cas.

Aquella situació crítica, creada per dos subordinats no seguidistes, Mazo la va poder superar gràcies a la confiança que li tenia el ministre Blas Pérez. Però no va poder oblidar-la mai, perquè el deixaren tocat. El febrer de 1951 la retreia a Tomàs Romojaró, delegat estatal de Províncies: *“Creo saber que esa pequeña tarántula que ahora está en la Delegación Nacional de Sindicatos y antes estaba aquí sigue picando y pataleando. Acaso ahora quiere picar al actual delegado provincial de la CNS. Mientras no se le aparte, dará guerra. ¡¡Pero cómo le han ascendido!!”*.

El 25 d'abril de 1952, s'hi referia novament en una informació adreçada a Gumersindo García, delegat estatal d'Informació del partit, en la qual surt un tercer implicat en la trama contra Mazo, el director de *Los Sitios*, Gonzalo Aguarón del Hoyo:

“Este marrajo de Aguarón se reúne en Fuyma⁽⁸⁾ con el no menos marrajo de José de Pablo, cuya intervención en el asunto en que medió un médico, por si hubiera alguna duda, queda claramente demostrada en la carta que el firmante de la denuncia dirigió a don Blas y que en copia te adjunto. Esta carta obra unida en copia al expediente que se sigue por Justicia y Derecho a Andrés Brugués y cuyo fallo será la expulsión del Movimiento. Tal Brugués da como domicilio en Madrid el de un abogado, Avenida Reina Victoria nº 29-5º-ap B, y es de suponer que ahora sea este abogado quien dé la cara si el trío –De Pablo, Aguarón, Brugués– viéndose en vísperas de castigo perseverara en el hábito de denunciantes”.⁽⁹⁾

Encara l'any 1953, en una carta a Solís, delegat estatal del Sindicats, Mazo se'n dolia: *“estoy dolorido todavía del trasto de De Pablo, que me promovió aquí una serie de líos, de los que difícilmente se borran de la memoria, quedando uno acardenalado moralmente y sobre todo distrayéndole de cosas de más altura que peleas personales e improcedentes entre su Jefe y un subordinado que se creyó apoyado en Madrid”*.

8. Cafeteria a la plaça del Callao, a Madrid.

9. Aguarón del Hoyo, nascut a Pozalmuro, Sòria, el 1922, va ser director de *Los Sitios* entre els anys 1948 i 1952. Durant més d'un any, del 13 d'abril de 1950 al 10 de novembre de 1951, va aconseguir que el diari aparegués sense el subtítol que el vinculava a *FET y de las JONS*. Mazo afirmava que tenia descurada la direcció del diari i que, si de cas, s'havia manifestat en contra d'ell i de la Falange. Al final, fou traslladat. Ell mateix ho recordava un temps després: *“...llegué yo con mis 25 años y cuatro de antigüedad en la dirección de periódicos, con mi timidez y mi rebeldía, con mi intransigencia y mi descontento. Fueron años duros por los altercados, las coacciones y las intrigas [...] Al final todo terminó en el mismo lugar que había comenzado: en el mismo andén una mañana de junio. Me fui de Gerona destituido de mi puesto en Los Sitios. Ciertamente que iba a un cargo superior dentro de la organización de la prensa”* (AGUARÓN DEL HOYO, Gonzalo, “Mi experiencia gerundense (junio 1948-junio 1952)”, dins *Los Sitios*, 31 de desembre de 1967).

BALANÇ FINAL

El governador Mazo, l'advocat Brugués, el sindicalista De Pablo i el periodista Aguarón foren quatre elements característics de la dictadura franquista, cadascun en el seu paper professional. Enfrontats per interessos personals, s'esbatussaren el 1950, i Mazo, el més fort de tots quatre, el qui tenia padrins més influents a Madrid, triomfà en la batalla de Girona. Va mantenir el càrrec de governador civil durant cinc anys més, fins al febrer de 1956. Després, en comptes de poder gaudir d'un benefici de més categoria, com a recompensa per la feina feta a Girona, l'enviaren de governador civil a Lleida, on va durar menys de dos mesos. Allò va ser el final de la seva carrera política. Hagué de retornar, tot seguit, a la feina de fiscal de l'Audiència de Barcelona, on tenia la plaça segura des de 1934.

Els "marrajos", és a dir, els astuts i els malèvols, que foren perdedors de l'enfrontament amb Mazo Mendo, van haver de sortir rabent de Girona. Però, a la llarga, es pot dir que hi van guanyar, ja que assoliren càrrecs més rellevants a Madrid i Barcelona, respectivament. De Pablo va continuar la carrera dins l'Organització Sindical. El 1951 fou nomenat cap del servei de la *Organización de la Delegación Nacional* i, el 1972, secretari de la unió estatal d'empresaris del sindicat del paper i les arts gràfiques. Així mateix, Aguarón va tenir una destinació millor en l'organigrama de la premsa del *Movimiento* i després es dedicà a unes tasques més lliures com les de corredor de comerç.⁽¹⁰⁾

Brugués, per la seva banda, s'instal·là a Barcelona i, durant els anys seixanta, va arribar a ser diputat de la corporació barcelonina, vocal del Patronat de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers Industrials (secció del Tèxtil) de Terrassa, vicepresident del Patronat de l'Escola d'Administració d'Empreses, membre de la junta directiva dels Amigos de los Castillos, president de l'Ateneu Barceloní... i, en tornar-se a vincular més directament amb la terra natal, fou president de l'Institut d'Estudis Empordanesos.⁽¹¹⁾

Força abans d'aquesta última distinció, l'any 1968, Andreu Brugués va ser cridat per la Junta de Confraries de Girona, per tal que pronunciés el tradicional pregó de la Setmana Santa, i aleshores ell s'entestà a repetir la

10. Va ingressar-hi el 1952 i l'any 1960 era destinat a Còrdova, segons l'escalafó publicat al *Boletín Oficial del Estado*, 4 d'octubre de 1960. Sabem que el 1987 retornà a Catalunya, a Mataró concretament (*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 29 de maig de 1987).

11. COMPTE, Albert, "Necrològica. Andreu Brugués Llobera", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 34 (2001), pàg. 555-557. No s'hi esmenta l'enfrontament amb Mazo Mendo.

comparança de la ciutat de l'Onyar amb Toledo.⁽¹²⁾ Per justificar l'elecció de pregoner, la Junta de Confraries va subratllar, de la personalitat de Brugués, “*su honda preparación cultural, a cuya relevante cualidad debe sumarse su probada estima por todo lo gerundense*”.⁽¹³⁾ Per a Brugués, sens dubte, el fet de retornar honorablement a Girona va ser una manera de constatar que els dolents d'un dia podien ser els bons de demà.

12. “Pregón de la Semana Santa Gerundense”, *Los Sitios*, 7 d'abril de 1968, pàg. 4.

13. *Semana Santa. Gerona 1968*, Girona, Junta de Cofradías, 1968. La biografia reportada en aquesta ocasió deia: “*Natural de Fortiá, es Licenciado y Graduado en Derecho, habiendo sido Profesor Universitario en los años 1943 a 1948, y Consejero Nacional de Juventudes en distintos Consejos. Miembro del Il. Colegio de Abogados de Barcelona, en representación del cual fue primero candidato y después elegido Diputado Provincial de Barcelona en 1961, cesando por imperativo legal en 1967. Desempeñó la Ponencia de Cultura de aquella Corporación, desarrollando una fecunda actuación en el fomento de las Instituciones Culturales que de la misma dependen, creando otras nuevas y ayudando y estimulando la labor de las que, no dependiendo de la Diputación barcelonesa, ocupan un puesto señero dentro de las actividades culturales de aquella Ponencia*”.